

UNIVERSITATEA BUCUREȘTI
Facultatea de filosofie
Studii aprofundate (master)

Dizertație:
Identitate si identitatea persoanei

Coordonator stiintific:
Ilie Pârvu

Absolvent:
Gheorghe Stefanov

IUNIE, 1996

CUPRINS

Introducere	p. 3
I.	
1. Identitatea in limbajul natural și traducerile formale	p. 4
2. Identitate și identificare	p. 11
3. Identificare nesimetrică	p. 14
II.	
1. Identitatea persoanei	p. 21
2. Viață după moarte	p. 27
Concluzii	p. 30

Introducere

Acest text cuprinde rezultatele parțiale ale unor cercetări asupra identității. Textul este împărțit în două părți. Prima parte cuprinde analiza unor enunțuri din limbajul natural considerate în mod obișnuit ca exprimând ceva privitor la identitatea obiectelor avute în vedere. Pe baza unor formalizări diferite, se disting anumite tipuri de astfel de enunțuri de identitate care sînt privite apoi drept generalizări ale unor enunțuri de identificare. Pe lîngă recuperarea, în analiză, a unor distincții filosofice curente (identitate *idem* / identitate *ipse*; identitate / identificare), este deosebită o clasă de enunțuri numite "enunțuri de identificare nesimetrică", cu referire la care este introdusă distincția dintre identificarea internă și identificarea externă. În a doua parte a textului, diferite întrebări privitoare la identitatea persoanei sînt distinse folosind rezultatele obținute în prima parte. În acest sens, a doua parte a textului este privită ca o aplicație a analizei din prima parte, astfel încît faptul că obținem anumite clarificări în problema identității persoanei să ne garanteze pentru justetea analizei care ne-a oferit aparatul conceptual folosit. În încheierea textului ne-am permis cîteva remarci mai generale.

I.

1. Identitatea in limbajul natural și traducerile formale

Să luăm următorul exemplu:

- (1) Tristan Tzara este Tristan Tzara.
- (2) Tristan Tzara este Sami Rostentock.

(1) reprezintă un enunț de identitate *ipse*, în timp ce (2) reprezintă un enunț diferit, care necesită o analiză mai detaliată. Poate ar fi de ajutor să aruncăm mai întâi o privire mai atentă asupra următoarelor enunțuri, care sînt în fapt două varietăți ale lui (1):

- (1a) Tristan Tzara este același cu Tristan Tzara.
 (1b) Tristan Tzara este același om.

Se pot folosi două formule diferite pentru a traduce pe (1a) și respectiv pe (1b) într-un limbaj formal. Prima este uzuală:

- (1a) $z = z$,
 unde "z" stă pentru "Tristan Tzara", iar "=" este semnul identității.

Cea de a doua ar putea fi tradusă în maniera lui Peter Geach², folosind o logică multisortată:

- (1b) $z =_M z$,
 unde "z" este folosit ca mai sus, iar " $=_M$ " se citește: "același om".

Să încercăm acum să traducem într-un limbaj formal enunțurile următoare:

- (1c) Tristan Tzara este același.
 (1d) Tristan Tzara este el însuși.

Daca am încerca să dăm enunțurilor de mai sus o formalizare de tipul celor folosite pentru (1a) sau (1b), am proceda ca și cînd numele "Tristan Tzara" ar apărea în enunțul (1c) sau (1d) de două ori, ceea ce nu este cazul. Sugerez următoarea formalizare pentru ambele enunțuri:

- (1cd) $S(z)$,
 unde "S" reprezintă proprietatea ipseității.

Prin urmare, pentru a exprima identitatea de sine a obiectelor, în loc de:

- (i) $(\forall x)(x = x)$,

am putea scrie:

¹Folosesc distincția dintre identitatea *idem* și identitatea *ipse* în maniera tradițională, care este în ultimă instanță de proveniență aristotelică (se poate vedea pentru aceasta: Gheorghe Ștefanov, **Problema identității la Aristotel**, Revista de filosofie *Krisis*, nr. 2/1995).

²Se poate vedea, în acest sens, dezbaterile dintre Peter Geach și David Wiggins pe tema "*relative identity*". Considerații mai recente apar în: E. J. Lowe, **Instantiation, Identity and Constitution**, *Philosophical Studies*, nr. 44/1983.

(s) $(\forall x) Sx$.

S-ar putea spune ca folosind aceasta traducere speciala pentru exprimarea ipseității sîntem puși în situația de a nu mai putea vorbi despre identitate ca fiind o relație reflexivă, și prin urmare o relație de echivalență. Dar formula (s) nu privește vreo proprietate a relației de identitate, ci doar o proprietate a obiectelor existente, anume aceea că fiecare dintre ele este același (self-identic). Admițînd să folosim aceasta formalizare pentru enunțurile de ipseitate din limbajul natural putem să nu o considerăm echivalentă cu (i), care exprimă o proprietate a relației desemnată de semnul "=", relație pe care o vom numi în continuare "egalitate". Nu vom discuta aici problemele ridicate de faptul ca egalitatea este considerată o relație de echivalență³.

În plus, această notație evidențiază caracterul extralogic al predicatului identității⁴. E evident acum că (s) nu este un adevăr logic, căci predicatul "S" ar putea fi înlocuit (după regulile substituției) cu un alt predicat oarecare și formula (s) să nu mai fie adevărată.

Să ne întoarcem acum la (1b). Formalizarea pe care am dat-o inițial enunțului de la (1b) presupune acceptarea unei identități relative. Cu alte cuvinte, am putea avea expresii diferite de identitate folosind predicate sortale diferite ("același om" - " $=_M$ ", "aceeași persoană" - " $=_P$ ", "același rîu" - " $=_R$ ", "aceeași apă" - " $=_A$ " etc.). Acest lucru însă este destul de puțin plauzibil, după cum arată David Wiggins⁵. Ar trebui în acest caz, spune el, să acceptăm un principiu al identității indiscernabililor⁶ de forma:

(PII) $(\forall x)(\forall y)(\forall f)(x =_f y) \leftrightarrow (\forall Q)(Qx \leftrightarrow Qy)$

Dar putem presupune următorul caz:

(c1) $(a =_F b) \& (a \neq_G b) \& Ga$.

Știind că:

³Este dificil să afirmăm că semnul "=" exprimă identitatea *idem* (identitate cu diferență numerică) atunci cînd este folosit în aritmetică. Nu putem avea două numere care să fie identice *idem* fiindcă oricare două numere vor fi automat diferite numeric. Pe de altă parte, tendința de a privi formulele aritmeticii (de tipul $2 + 2 = 4$) drept tautologii fiindcă sînt reductibile la enunțuri de identitate *ipse*, exprimate folosind semnul "=" (pentru exemplul dat, $2 + 2 = 4$ s-ar reduce la $4 = 4$) este la rîndul ei discutabilă (se poate vedea în acest sens: Ludwig Wittgenstein, **Philosophical Grammar**, Basil Blackwell, Oxford, pp. 316-317 (în *Ramsey's Theory of Identity*). În fine, se poate observa că relația de egalitate este în același timp simetrică $[(\forall x)(\forall y)(x = y \rightarrow y = x)]$ și antisimetrică $[(\forall x)(\forall y)((x = y \& y = x) \rightarrow (x = y))]$, ceea ce pare cel puțin curios.

⁴Pentru observația că identitatea este un predicat extralogic se poate vedea: W. V. O. Quine, **Philosophy of Logic**, Prentice-Hall Inc., Oxford, 1970, pp. 61-62.

⁵În: David Wiggins, **Identity and Spatio-Temporal Continuity**, Basil Blackwell, Oxford, 1967 [apud: Ion Vezeanu, **Le principe d'identité** (Memoire de Maîtrise en Philosophie de la Logique), Grenoble, 1995].

⁶Nu distingem, în cazul acestei formulări, între "principiul identității indiscernabililor" și "principiul indiscernibilității identicilor".

$$(c2) \quad (a =_F b) \rightarrow (Qa \leftrightarrow Qb),$$

substituim $Qx/ a =_G x$ și obținem:

$$(c3) \quad (a =_F b) \rightarrow (a =_G a \leftrightarrow a =_G b).$$

Prin *modus ponens*:

$$(c4) \quad a =_G a \leftrightarrow a =_G b,$$

dar știm că $Ga =_{df} a =_G a$ și Ga a fost presupus în (c1), de unde putem deduce:

$$(c5) \quad a =_G b.$$

Însă (c5) vine în contradicție cu (c1). Deci acceptarea mai multor predicate pentru identitate ne conduce la absurd⁷.

Toate aceste probleme pot fi depășite dacă formalizăm pe (1b) într-o manieră asemănătoare cu cea în care am formalizat pe (1c) și (1d), anume:

$$(1b') \quad M(z),$$

⁷Quine demonstrează (în: W. V. O. Quine, **Philosophy of Logic**, Prentice-Hall Inc., Oxford, 1970, pp. 61-64) în mod asemănător că pentru oricare două reprezentări simbolice diferite care satisfac principiul identității indiscernabililor (pii) și reflexivitatea (r) nu există decât un singur tip de identitate pe care să-l poată exprima ambele. Să luăm, de pilda: ' $x =^1 y$ ' și ' $x =^2 y$ ' ca fiind aceste reprezentări. Prima dintre ele satisface (pii):

$$(1) \quad \sim(x =^1 y \ \& \ F(x) \ \& \ \sim F(y)).$$

Dacă în (1) vom substitui: $F(x) / x =^2 x$, și: $F(y) / x =^2 y$, vom avea:

$$(2) \quad \sim(x =^1 y \ \& \ x =^2 x \ \& \ \sim(x =^2 y)).$$

Dar a doua reprezentare formală a identității satisface (r):

$$(3) \quad x =^2 x,$$

deci o putem scoate în afara, și va rămâne:

$$(4) \quad \sim(x =^1 y \ \& \ \sim(x =^2 y)).$$

Similar, pornind de la faptul că și prima reprezentare formală a identității satisface, după cum am presupus, pe (r) și eliminând expresia ' $x =^1 x$ ' din aparițiile ei, ca lege logică, vom obține:

$$(4') \quad \sim(x =^2 y \ \& \ \sim(x =^1 y)),$$

Iar din (4) și (4'):

$$(5) \quad x =^1 y \leftrightarrow x =^2 y,$$

ceea ce înseamnă că ori de câte ori folosim prima reprezentare a identității am fi putut să o folosim și pe cealaltă în loc, și atunci nu pot exista două tipuri diferite de identitate pe care să le exprime cele două reprezentări, ' $=^1$ ' și respectiv ' $=^2$ '.

unde "M" stă pentru "a fi același om".

În cele din urmă, am putea extinde acest tip de formalizări și pentru enunțuri de tipul (1a), dacă socotim numele proprii ca făcând parte din aceeași categorie cu genurile naturale, și să formalizăm (1a) prin:

(1a') $Z(z)$,
unde "Z" stă pentru "a fi același (cu) Tristan Tzara".

Ipseitatea, cu alte cuvinte, nu este o relație ci o proprietate. În fapt, se pare că ipseitatea, astfel definită, este fie folosită în mod relativ, pentru a exprima faptul că un obiect instanțiază un gen natural, fie folosită în mod absolut, pentru a exprima faptul că urmează să tratăm ceva drept obiect⁸. Dar așa fiind, nu mai este deloc clar de ce considerăm că această proprietate are vreo legătură cu identitatea⁹.

Să ne întoarcem acum la (2). Vom considera următoarele două enunțuri, pentru a explicita mai bine enunțul de la (2):

(2a) Tristan Tzara este identic cu Sami Rostentock.
(2b) Tristan Tzara este identic cu T. Tzara.

Cu titlu preliminar, ambele enunțuri spun că cele două nume care apar denotă aceeași persoană, anume pe fondatorul mișcării dadaiste, Tristan Tzara. Diferența dintre ele constă în faptul că, în timp ce oricine are competența să recunoască pe (2b) ca fiind adevărat, nu oricine este în aceeași postură în ceea ce privește enunțul (2a). În mod obișnuit, formalizăm enunțuri de tipul (2a), în felul următor:

(2a) $z = r$,
unde "z" este folosit ca mai înainte, iar "r" stă pentru "Sami Rostentock".

Dar (2b) ar trebui să aibe o formalizare asemănătoare:

(2b) $z = t$,
unde "t" stă pentru "T. Tzara".

În acest al doilea caz putem observa însă că am vrea să spunem ceva nu despre Tristan Tzara însuși, ci despre diferitele reprezentări ale numelui său, pe care le considerăm ca fiind similare - aceasta înseamnă că o putem folosi pe oricare dintre ele cu același rezultat. Ceea ce vrem să spunem ar putea fi exprimat mai bine prin enunțul:

---

⁸Cînd vorbim despre un lucru particular, o nuanță de culoare sau orice altceva, am putea dori să spunem că lucrul este un individual sau că acea anumită nuanță de culoare este unică. Adăugînd ipseitatea la cele spuse, nu pare să spunem ceva mai mult decît ceea ce deja am spus. Dacă dorim să spunem mai mult ar trebui probabil să adăugăm că lucrul (sau proprietatea) este diferit (diferită) de toate celalalte lucruri (sau proprietăți) existente.

⁹A se vedea, în acest sens: Ludwig Wittgenstein, *Tractatus logico-philosophicus*, 5.4733 (în traducerea apărută la Ed. Humanitas, București, 1991, p.95).

(2b') "Tristan Tzara" este identic cu "T. Tzara".

Dar acest enunț conține traduceri ale numelor "Tristan Tzara" și "T. Tzara" în metalimbaj, reprezentate prin ""Tristan Tzara"" și ""T. Tzara"", de unde putem deduce că "este identic cu" ar trebui să fie un predicat al metalimbajului, pe care să-l reprezentăm printr-un semn diferit de "=". Stabilim prin convenție ca acest semn să fie "==" . Vom scrie:

(2b') "z" == "t"

Aceasta ne spune doar că semnul "z" și semnul "t" pot fi folosite unul în locul altuia¹⁰. Obişnuim să adăugăm: "ele denotă același obiect existent", dar această remarcă nu este necesară. Într-adevăr, am putea avea un alt enunț în privința căruia oricine va concede că are aceeași traducere că și (2b'):

(2b'') "Huckleberry Finn" este identic cu "Huck Finn",

pentru care nu ar avea nici un sens să spunem că "Huckleberry Finn" și "Huck Finn" denotă același obiect (aceeași persoană), pentru că Huckleberry Finn nu există¹¹.

Oricum, dacă ținem cont de felul în care folosim expresii precum "este identic cu", "este același cu" ș.a. în limbajul natural, semnul "==" nu pare să aibe vreo legătură cu aceste expresii.

Să vedem acum care este situația lui (2a). Am putea spune că și acest enunț este de același fel cu (2b), respectiv cu (2b'), el exprimând doar o relație între cele două nume care apar în el și nimic mai mult. Ceea ce ne reține deocamdată este faptul că, în timp ce adevărul enunțurilor de tipul (2b) este ușor recognoscibil, adevărul enunțurilor de tipul (2a) nu este la fel de ușor recognoscibil. Cineva ar putea chiar să creadă că "Tristan Tzara" și "Sami Rostentock" denotă două persoane diferite și abia la un moment dat să afle că lucrurile nu stau astfel. Să ne imaginăm mai întâi cazul în care cineva nu știe că "Tristan Tzara" și "Sami Rostentock" denotă aceeași persoană, dar totuși acceptă (2a). Formalizarea pe care am oferit-o pentru (2a) ar putea să îi apară ca fiind pe deplin acceptabilă, dacă va considera că semnul "=" acolo desemnează o identitate *idem*, în sens restrictiv (o identitate între **două** obiecte, care diferă doar numeric). Pentru a evita confuziile, fiindcă identitatea *idem* în sens restrictiv nu este reflexivă (un obiect nu poate fi identic *idem* cu el însuși, pentru că nu diferă numeric de el însuși) în timp ce egalitatea (pe care o reprezentăm prin "=") este, vom rescrie formalizarea lui (2a):

(2a') I(z, t),

unde "I" este un predicat diadic care se citește "... este idem-identic cu ...".

¹⁰Modalitatea obișnuită de a reprezenta formal aceasta afirmație ar fi să spunem că, pentru orice formulă Φ , a logicii predicatelor $\Phi z \equiv \Phi t$, unde Φt se obține din Φz înlocuind pe "z" în una sau mai multe dintre aparițiile sale prin "t", iar " $\equiv$ " se citește "dacă și numai dacă", fiind un conector logic din metalimbaj.

¹¹Am putea spune, cel mult, că ambele nume trimit la același **personaj**, dar o asemenea formulare cere la rândul ei unele lămuriri suplimentare (se poate vedea, de pildă: Toma Pavel, **Lumi ficționale**, Ed. Minerva, București, 1992, pp. 17-28).

Cineva care acceptă pe (2a') ca formalizare pentru (2a) înțelege enunțul (2a) în felul următor: "Tristan Tzara și Sami Rostentock sînt **două** persoane identice în toate privințele (semnificative)." Desigur, nimeni nu va ajunge în mod real la această concluzie. Pe măsură ce află mai multe proprietăți pe care Tristan Tzara și Sami Rostentock le au în comun va începe să suspecteze că ambele nume denotă aceeași persoană și va sfîrși prin a accepta pentru (2a) o formalizare de tipul celei de la (2b'). Putem vedea acum că aceeași situație este imaginabilă și pentru (2b), anume, cineva ar putea inițial să creadă că Tristan Tzara și T. Tzara sînt două persoane diferite, pentru a ajunge în cele din urmă să accepte că este vorba de o singură persoană la care trimit ambele nume. Diferența dintre cele două cazuri pare să fie doar una de grad. Oricum ar fi însă, putem observa că enunțuri precum (2a) și (2b), formalizate ca la (2b'), nu sînt enunțuri de identitate.

O formalizare precum cea de la (2a'), s-ar putea spune, nu este cu totul inutilă. Cînd vorbim despre două produse de serie, spunînd că ele sînt identice, enunțul nostru ar putea fi formalizat, în genere, ca în (2a'). Trebuie să ținem însă cont, în acest caz, de criticile aduse identității *idem*. Leibniz, de pildă, arată că dacă acceptăm principiul identității indiscernabililor¹² și principiul rațiunii suficiente, trebuie să acceptăm și că "în natură nu pot exista două lucruri singulare care să difere numai numeric¹³". Aceasta pentru că dacă ar exista două lucruri singulare diferite doar numeric (deci identice *idem*), ar trebui să putem oferi o rațiune pentru care ele sînt diferite. Or, după Leibniz, această rațiune nu se poate găsi decît într-o diferență aflată în ele însele (o proprietate pe care unul dintre obiecte o are, iar celălalt nu o are), diferență pe care am presupus-o ca fiind inexistentă. Sub această rezervă, enunțurile formalizate prin (2a') ar fi de fapt enunțuri de felul: "Obiectul **a** este perfect asemănător cu obiectul **b**", sau: "Obiectul **a** este la fel cu obiectul **b**", enunțuri care nu ar exprima propriu-zis o identitate, ci doar o asemănare pregnantă.

Pentru a rezuma, am cercetat în rîndurile de mai sus cîteva tipuri de enunțuri care treceau drept enunțuri de identitate, găsind trei formalizări diferite posibile pentru astfel de enunțuri:

(I) Formalizări de tipul (1a'), (1b'), (1cd), potrivit cărora enunțul analizat fie exprimă faptul că un anumit obiect instanțiază un gen natural sau chiar un individ, fie exprimă o proprietate a obiectului respectiv numită **ipseitate**, fără a fi clar însă ce se spune în plus despre obiectul respectiv prin afirmarea ipseității, față de faptul că este un individual, că există, că este unic ș.a.

¹²Într-o formulare a lui Bertrand Russell, actualizînd formalismul din **Principia Matematica**, avem următorul principiu al indiscernabilității identicilor:

13.12 |- $(\forall x)(\forall y)[(x = y) \rightarrow (Fx \leftrightarrow Fy)]$

[apud: Anton Dumitriu, **Istoria logicii**, Editura didactica si pedagogica, Bucuresti, 1975, p.904]

¹³G. W. Leibniz - **Opere filosofice**, Ed. Stiintifica, Bucuresti, 1972 (trad.: C. Floru), p. 43-44 (în: *Adevarurile prime*).

(II) Formalizări de tipul (**2b'**), potrivit cărora enunțul analizat este făcut în metalimbaj, el exprimând faptul că două nume (constante logice) își pot schimba locul în toate aparițiile lor fără ca valoarea de adevăr a enunțurilor în care apar să se modifice¹⁴.

(III) Formalizări de tipul (**2a'**), potrivit cărora enunțul analizat exprimă o asemănare pregnantă între două obiecte diferite numeric.

Aceste formalizări au apărut ca fiind cele mai potrivite pentru traducerea enunțurilor luate în considerare în limbajul formal al logicii simbolice, dar rezultatul analizei de mai sus este cel puțin curios: nici unul dintre enunțurile pe care inițial le-am tratat drept enunțuri de identitate nu mai poate fi înțeles astfel. Vom vedea în continuare cum se explică acest rezultat¹⁵.

2. Identitate și identificare

Enunțurile care exprimau idem-identitatea a două obiecte au părut a fi cei mai buni candidați la statutul de enunțuri de identitate, deși le-am respins în virtutea unor considerații ontologice (nu se pot găsi nicăieri în lume două obiecte perfect identice, dar diferite numeric). Vom avea în vedere, în continuare, cazurile în care cineva ia două obiecte ca fiind identice, respectiv enunțurile de forma: "**a** ia pe **b** și **c** ca fiind identice. sau: "**a** identifică pe **b** cu **c**." Acestea nu exprimă propriu-zis ceva despre **b** și **c** ci, vom spune, ceva despre o relație care se stabilește între **a**, **b** și **c**. Le vom numi "enunțuri de identificare" și le vom formaliza, în cele ce urmează, folosind un predicat triadic al identificării:

(f) $F(a, b, c)$,
unde "F" se citește "... identifică pe ... cu ..."¹⁶.

Vom putea introduce acum în mod propriu predicatul notat mai înainte cu "I" ("... este idem identic cu..."), în felul următor:

(df1) $(\forall x)(\forall y) I(x, y) =_{df} (\forall z)(\forall x)(\forall y) F(z, x, y)$

În felul acesta, un enunț în care se afirmă că două produse de serie sînt identice ne spune de fapt că oricine ar lua cele două obiecte drept identice, și nu că ele sînt identice **în**

¹⁴Am putea spune, eventual, că pentru oricare două nume, **x** și **y**, enunțurile de acest tip exprimă intersubstituibilitatea *salva veritate* a lui **x** și **y**.

¹⁵S-ar putea obiecta că dacă am fi analizat și alte tipuri de enunțuri, de pildă enunțuri care să nu cuprindă doar nume proprii, ci și descriții (de tipul: "Tristan Tzara este fondatorul dadaismului"), rezultatul nostru ar fi fost diferit. Am mari îndoieli că lucrurile ar sta astfel. În principiu, enunțuri de tipul celui citat mai sus pot fi formalizate în același fel cu cele care cuprind doar nume proprii.

¹⁶O altă modalitate ar fi aceea de a considera enunțurile de identificare drept enunțuri care exprimă atitudini propozitionale (enunțuri de tipul: "**a** crede că "**b** este identic cu **c**" .", sau: "**a** știe că "**b** este identic cu **c**" ."). În cele ce urmează va deveni mai clar motivul pentru care folosesc aici acest tip de formalizare.

realitate (orice sens ar avea "în realitate"). Putem accepta acum că enunțurile care sînt susceptibile să primească o formalizare ca la (2a') sînt enunțuri de identitate în acest fel - ele reprezintă generalizarea unor enunțuri de identificare.

Putem face cîteva observații. În primul rînd, modul în care e folosit aici termenul "identificare" este diferit de modul în care este folosit acest termen de către alți autori. P. F. Strawson, de pildă, preferă să discute despre identificare, în loc de identitate¹⁷, dar ceea ce înțelege el prin identificare este diferit de ceea ce este avut în vedere aici¹⁸. În al doilea rînd, ar putea părea neobișnuit că tratăm în mod nediferențiat, din punct de vedere al formalizării, obiectele care sînt identificate și identificatorul lor (se presupune, în genere, că identificatorul este o persoană). Putem indica o tratare diferențiată introducînd una dintre proprietățile formale ale relației triadice **F**, fără a fi însă nevoiți să precizăm natura lucrurilor diferențiate, în felul următor:

Vom defini în cele ce urmează proprietatea relațiilor n-are de a avea o *simetrie parțială pentru k locuri*. Fie o relație **Rn**, de **n** locuri:

$$R_n(\omega_1, \omega_2, \omega_3, \dots, \omega_n),$$

unde prin ω_i am notat simbolul care apare pe locul **i** în expresia inițială a relației **Rn**. Dacă pentru **k** simboluri din $\{\omega_1, \omega_2, \omega_3, \dots, \omega_n\}$ nu neapărat alăturate avem **k!** - 1 echivalențe între expresia inițială a lui **Rn** și expresii construite pornind de la **Rn** în care cele **k** simboluri își schimbă locurile între ele epuizînd toate posibilitățile, vom spune că **Rn** are o *simetrie parțială pentru k locuri* ale sale, anume locurile în care apar inițial cele **k** simboluri din $\{\omega_1, \omega_2, \omega_3, \dots, \omega_n\}$. Pentru exemplificare, dacă pentru o relație tetrică, **P** avem simultan:

$$(p1) \quad (\forall x)(\forall y)(\forall z)(\forall v)(P(x, y, z, v) \leftrightarrow P(x, z, y, v)),$$

$$(p2) \quad (\forall x)(\forall y)(\forall z)(\forall v)(P(x, y, z, v) \leftrightarrow P(x, z, v, y)),$$

$$(p3) \quad (\forall x)(\forall y)(\forall z)(\forall v)(P(x, y, z, v) \leftrightarrow P(x, y, v, z)),$$

$$(p4) \quad (\forall x)(\forall y)(\forall z)(\forall v)(P(x, y, z, v) \leftrightarrow P(x, v, z, y)) \text{ și}$$

$$(p5) \quad (\forall x)(\forall y)(\forall z)(\forall v)(P(x, y, z, v) \leftrightarrow P(x, v, y, z)),$$

putem spune că **P** are o simetrie parțială pentru ultimele trei locuri ale sale. Acest lucru ar fi valabil, de pildă, dacă "P(x, y, z, v)" s-ar citi "x are ca divizori pe y, z și v".

¹⁷În **Entity and Identity**, de pildă, Strawson propune o interpretare a tezei lui Quine, "no entity without identity", în termenii următori: «Nu exista nimic despre care sa nu poti sa vorbești la modul sensibil fara sa stii, cel puțin în principiu, cum ar putea fi identificat.» [citât după: **Contemporary British Philosophy**, p. 193].

¹⁸În P. F. Strawson, **Individuals - An Essay in Descriptive Metaphysics**, Routledge, London and New York, 1990 (prima apariție în 1959) se discută despre identificarea particularilor în termenii unei situații de identificare descrisă astfel: între un locutor și un interlocutor se stabilește o relație de comunicare; folosirea de catre locutor a unor *referinte identificatoare* (nume proprii, pronume, expresii descriptive începînd cu articolul hotărât și expresii construite cu ajutorul acestora dintîi) face posibilă identificarea particularului la care se referă locutorul. În textul de față nu am socotit necesară prezența unui locutor și a unui interlocutor pentru identificare. Pe de altă parte, am discutat în rîndurile de mai sus enunțurile de identificare care afirmă că un identificator ia două obiecte drept identice, rămînînd ca enunțurile care afirmă că un identificator identifică un anumit obiect să fie discutate mai tîrziu.

Vom deosebi între poziția ocupată de simbolul identificatorului și pozițiile ocupate de simbolurile pentru obiectele identificării, în cadrul formalizării enunțurilor de identificare, spunând că **F** are o simetrie parțială pentru ultimele două locuri ale sale.

Am putea eventual considera și următorul tip de enunțuri de identificare: "**a** ia pe **b** ca avînd identitate", enunțuri în cadrul cărora, vom spune, se afirmă că un identificator atribuie unui obiect identitate - aceasta înțelegea ca o proprietate. În genere, vom scrie:

(**d**) $D(a, b)$,
unde "D" se citește "... atribuie identitate lui..."

Mai devreme am tratat enunțurile de atribuire a identității unui obiect ca enunțuri care exprimă ipseitatea obiectului respectiv, proprietatea de a fi el însuși. Fie că înțelegem atribuirea identității în acest fel, fie că o înțelegem într-un mod puțin diferit, care să ne permită să spunem în ce constă diferența dintre a spune că un obiect este identic și a spune că este existent, individual sau unic¹⁹, vom putea considera aceste enunțuri de atribuire a identității (formalizabile, în cazul în care înțelegem că este vorba de ipseitate, ca la (**1cd**), sau oricum într-un mod asemănător) drept generalizări ale unor enunțuri de identificare de acest al doilea tip. Formal, putem introduce următoarea definiție:

(**df2**) $(\forall x) S(x) =_{df} (\forall y)(\forall x)D(y, x)$

Folosind această strategie am reușit să introducem prin definiție formalizări de tipul (**2b'**) și (**1cd**), astfel încît să putem considera că enunțurile din limbajul natural care sînt susceptibile de a primi asemenea formalizări sînt, în fapt, enunțuri de identitate, dar aceasta numai pentru că ele reprezintă generalizări ale unor enunțuri de identificare. Ne vom ocupa în continuare de unele enunțuri de identificare speciale, rămînînd să vedem dacă putem introduce pe baza analizei unor asemenea enunțuri unele strategii alternative de reprezentare a enunțurilor de tipul (2a)²⁰.

3. Identificare nesimetrică

Să considerăm următorul enunț de identificare:

(3a) **A** consideră tabloul de pe peretele său ca fiind identic cu Mona Lisa.

¹⁹O sugestie ar fi să considerăm în acest sens identitatea ca o proprietate supervenientă - ea este atribuită de către un identificator unui obiect în virtutea existenței altor proprietăți pe care le are ca atare obiectul respectiv sau a unor relații în care intră acel obiect (pentru identitatea persoanei ca proprietate supervenientă vezi: Martine Nida-Rümelin, **Eine Supervenienzthese für den Begriff der personalen Identität**, The Congress of G.A.P., Leipzig Univ., 7-10 September 1994).

²⁰Se poate observa că enunțul (2a) a fost analizat folosind deja ideea de identificare.

Vom considera că în acest enunț "Mona Lisa" este un nume pentru tabloul lui Leonardo da Vinci, în timp ce "tabloul de pe peretele său" este o descripție definită care denotă tabloul de pe peretele camerei lui **A**, o copie fidelă a tabloului Mona Lisa. Nu vom intra în detalii legate de faptul că în acest enunț avem o descripție, și nu un nume propriu²¹. Enunțul considerat apare ca fiind neproblematic - **A** consideră cele două tablouri ca fiind identice - și poate fi tradus în limbaj formal, în principiu, printr-o formulă de tipul (**f**), de pildă:

(**3a**) $F(a, p, m)$,

unde "F" este predicatul identificării definit mai sus, "a" stă pentru numele "A", "p", pentru "Tabloul-de-pe-perete" și "m" pentru "Mona Lisa".

Să facem acum unele precizări suplimentare privitoare la identificatorul **A**. Vom presupune că **A** este un colecționar de tablouri. Tabloul de pe peretele său reprezintă o copie fidelă și de calitate a tabloului Mona Lisa, astfel încât putem accepta fără rezerve enunțul (3a). În baza faptului că relația original - copie este percepută ca având o oarecare asimetrie, **A** nu va mai accepta însă că Mona Lisa este un tablou identic cu cel de pe peretele său. Deci următorul enunț:

(3b) **A** consideră că tabloul Mona Lisa este identic cu tabloul de pe peretele său.

va fi fals. Dacă acceptăm pentru (3b) formalizarea:

(**3b**) $F(a, m, p)$,

atunci, în virtutea faptului că **F** are o simetrie parțială pentru ultimele două locuri ale sale, deci (**3a**) și (**3b**) sînt echivalente, ar trebui să le acceptăm pe ambele ca adevărate, fie să le respingem pe ambele. Am văzut însă că acest lucru nu e posibil, în cazul de față. Vom spune că, în acest caz, enunțul (3a) este un enunț de identificare nesimetrică și vom introduce un predicat triadic **N**, al identificării nesimetrice, astfel încât (3a) să fie reprezentat formal în mod propriu printr-o formulă de forma:

(**3a'**) $N(a, p, m)$

Predicatul **N** nu mai are o simetrie parțială pe ultimele două locuri ale sale. Pentru a distinge mai bine între **N** și **F**, vom citi în mod restrictiv pe "F" prin "... ia pe ... și ... drept identici" și pe "N" prin "... ia pe ... ca fiind identic cu ...". **F** va apărea în genere în formule de felul lui (**f**), iar **N** în formule de genul:

(**n**) $N(a, b, c)$

Am putea eventual să introducem pe **F** prin următoarea definiție:

²¹Putem eventual să considerăm chiar că **X** folosește un nume propriu pentru a se referi la tabloul de pe peretele său, pentru simplificare.

(df3) $(\forall x)(\forall y)(\forall z)F(x, y, z) =_{df} (\forall x)(\forall y)(\forall z)(N(x, y, z) \& N(x, z, y))$ ²²

Un alt exemplu de identificare nesimetrică poate fi dat dacă vom considera următoarele două enunțuri:

(4a) **A** identifică tabloul Mona Lisa de acum cu tabloul Mona Lisa de pe vremea lui Leonardo.

și:

(4b) **A** identifică tabloul Mona Lisa de pe vremea lui Leonardo cu tabloul Mona Lisa de acum.

Ne putem închipui destul de ușor situația în care primul enunț este adevărat, în timp ce al doilea este respins în virtutea intuiției²³ unei asimetrii temporale²⁴ pe care ar putea-o avea **A**. Putem observa că dacă acceptăm (3a) și (4a), vom putea accepta și enunțul:

(4c) **A** identifică tabloul de pe peretele său cu tabloul Mona Lisa de pe vremea lui Leonardo²⁵.

În genere, relația de identificare nesimetrică este tranzitivă sub restricția că identificatorul este același iar direcția identificării se păstrează. Formal, avem regula:

(r1) $(\forall x)(\forall y)(\forall z)(\forall v)((N(x, y, z) \& N(x, z, v)) \rightarrow N(x, y, v))$ ²⁶

Să privim acum din nou enunțul (2a), fără a intra deocamdată în detalii care țin de problema identității persoanei și fără a pierde din generalitate:

(2a) Tristan Tzara este identic cu Sami Rostentock.

²²Această definiție devine discutabilă dacă socotim că predicatul **N** este expandabil la un predicat indexabil **N_j**, pentru care indicele determină univoc o anumită clasă de criterii care au fost folosite pentru identificarea nesimetrică.

²³Termenul "intuiție" este folosit aici în sensul în care este folosit în limbajul comun, fără a avea vreo semnificație particulară.

²⁴Ne-am putea închipui chiar situația în care identificatorul ar fi Leonardo însuși. El ar accepta că chiar și peste câteva sute de ani tabloul Mona Lisa, orice efect ar avea trecerea timpului asupra lui, va fi identic cu tabloul pe care tocmai l-a pictat, dar va respinge ideea că tabloul tocmai pictat de el este identic cu tabloul său de peste câteva sute de ani, măcar pentru ideea că peste câteva sute de ani s-ar putea ca acel tablou nici să nu mai existe.

²⁵Faptul că (4c) decurge logic din (3a) și (4a) este discutabil din următorul punct de vedere: există posibilitatea ca (3a) și (4a) să țină în virtutea unor criterii de identificare diferite (vezi și nota 22).

²⁶În mod similar, relația de identificare simetrică este tranzitivă sub restricția păstrării identificatorului, dar indiferent de sensul identificării. Scriem acest lucru prin:

(r1') $(\forall x)(\forall y)(\forall z)(\forall v)(F(x, y, z) \& F(x, z, v)) \leftrightarrow F(x, y, v)$.

Fie **A** un individ oarecare, astfel încât **A** ia pe Tristan Tzara și pe Sami Rostentock drept doi indivizi identici, fără să știe că este vorba de același individ. Vom exprima această situație printr-un enunț obișnuit de identificare:

(5) **A** ia pe Tristan Tzara și pe Sami Rostentock drept identici.

Vom scrie:

(5) $F(a, z, r)$

Nu voi mai discuta cazul în care **A** află că numele "Tristan Tzara" și "Sami Rostentock" denumesc aceeași persoană și le folosește ca fiind interșanjabile fiindcă nu mi se pare că am mai avea de a face, în acest caz, cu o identificare. Să presupunem, în schimb, că cele două nume proprii sînt înțelese diferit de către **A**, anume ca denumind instanțe personale determinate spațio-temporal ale lui Tristan Tzara. "Sami Rostentock" va denota, în acest caz, una dintre instanțele personale ale lui Tristan Tzara de dinainte să-și ia acest pseudonim, iar "Tristan Tzara" va denota una dintre instanțele sale personale de după aceea. Enunțul (5) va fi în continuare adevărat, dar el va avea un înțeles diferit²⁷. Folosind numele proprii ca denotînd instanțe personale determinate spațio-temporal, să vedem cum ar sta lucrurile dacă identificatorul nu ar fi unul oarecare, ci Tristan Tzara²⁸. Avem două enunțuri posibile:

(5a) Tristan Tzara identifică pe Sami Rostentock cu Tristan Tzara.

(5b) Tristan Tzara identifică pe Tristan Tzara cu Sami Rostentock.

Pentru a evidenția mai bine faptul că ambele nume denotă instanțe personale determinate spațio-temporal, le vom reprezenta prin simboluri diferite de cele folosite anterior, marcînd prin ordinea indicilor ordonarea temporală a instanțelor personale. În acest fel, formulele corespunzătoare pentru (5a) și (5b) vor fi:

(5a) $N(p_2, p_1, p_2)$,

unde "p2" reprezintă o instanță personală ulterioară lui "p1", așa cum "Tristan Tzara" denotă o instanță personală ulterioară uneia care ar fi denotată de "Sami Rostentock", și:

(5b) $N(p_2, p_2, p_1)$

Dacă Tristan Tzara realizează identificarea în baza unei intuiții de tip "original - copie", el va lua o instanță personală trecută a sa ca fiind identică cu el, în același fel în care o copie e identică cu originalul, dar nu și invers. Va fi adevărat (5a), respectiv (5a), dar nu și (5b), respectiv (5b). Pe de altă parte, dacă Tristan Tzara va realiza identificarea în baza unei

²⁷Formula care îi va corespunde va fi $F(a, p_2, p_1)$. Pentru felul în care am folosit simbolurile "p1" și "p2" vezi explicația din text, în continuare.

²⁸Numele "Tristan Tzara" este folosit aici așa cum s-a anunțat, anume ca desemnînd o anumită instanță determinată spațio-temporal a poetului din perioada în care purta deja acest pseudonim.

intuiții de tip "asimetrie temporală", el va identifica instanța sa personală prezentă cu una din trecut, dar nu și invers. Va fi adevărat, în acest caz, (5b), respectiv (5b), dar nu și (5a), respectiv (5a). Așa stînd lucrurile, am fi tentați să considerăm drept adevărat enunțul (5), în formalizarea:

$$(5') \quad F(p_2, p_1, p_2),$$

datorită faptului că am luat pe (5a) și (5b) succesiv drept adevărate și folosind definiția (df3). În mod obișnuit, de altfel, am accepta direct enunțul (5) în formalizarea (5'), fără a observa că acest enunț presupune pe (5a) și (5b) (cu formalizările adecvate). Acest lucru este discutabil²⁹. În orice caz, chiar așa fiind, trebuie să ținem cont de faptul că discutăm cazul unui identificator real, care ar putea să accepte numai unul dintre enunțurile (5a) și (5b). În plus, să cercetăm situația în care identificatorul nu ar fi Tristan Tzara, ci Sami Rostentock³⁰. Vom avea de analizat următoarele enunțuri posibile:

(5c) Sami Rostentock identifică pe Tristan Tzara cu Sami Rostentock.

(5d) Sami Rostentock identifică pe Sami Rostentock cu Tristan Tzara.

cu următoarele formalizări:

$$(5c) \quad N(p_1, p_2, p_1)$$

$$(5d) \quad N(p_1, p_1, p_2)$$

Putem vedea că, indiferent în baza căreia dintre cele două intuiții amintite se raportează Sami Rostentock atunci cînd realizează identificarea, el va accepta pe (5c), respectiv (5c) și va respinge pe (5d), respectiv (5d)³¹.

Se impune să facem acum cîteva observații. S-ar putea ridica întrebarea dacă, în același fel în care am introdus identitatea *idem* și pe cea *ipse* ca generalizări ale unor enunțuri de identificare corespunzătoare prin (df1) și (df2), nu am putea cumva să definim, pornind de la enunțurile de identificare nesimetrică, prin generalizare, o relație de "identitate nesimetrică". Probabil că unele enunțuri de identificare nesimetrică pot fi generalizate. Dacă ne uităm, de pildă, la (3a'), prin care am formalizat enunțul (3a), am putea probabil accepta și formula:

$$(3a'') \quad (\forall x)N(x, p, m),$$

²⁹Vezi și nota 22.

³⁰Vom face abstracție în cele ce urmează, pentru a simplifica discuția, de faptul că Sami Rostentock nu știe că își va lua în viitor pseudonimul "Tristan Tzara", socotind că el ar putea pur și simplu să folosească fie un alt nume, fie o descripție definită (pe care o vom trata aici drept nume) pentru a se referi la o instanță personală ulterioară a sa.

³¹Acest lucru pare a fi extrem de intuitiv. Într-adevăr, dacă formulăm această problemă a identificării la persoana întâi, vom fi tentați să facem o afirmație de felul: "Persoana mea din viitor va fi identică cu mine, dar eu nu sînt identic cu cel care voi fi în viitor."

care ne spune că oricine ar identifica tabloul de pe peretele lui **A** cu tabloul Mona Lisa. Este desigur posibil să existe o persoană care nu realizeze această identificare, dar când facem generalizarea respectivă nu ținem cont de asemenea cazuri izolate, așa cum nici mai înainte nu am ținut cont³². Pentru alte enunțuri de identificare nesimetrică este însă mai dificil să vorbim despre o generalizare. Dacă privim formulele **(5a)**, **(5b)**, **(5c)** și **(5d)**, vom vedea că ele au o caracteristică aparte. Unul dintre simbolurile folosite apare de două ori, odată în prima poziție și a doua oară fie în a doua, fie în a treia. De altfel, o altă alternativă nu există, fiindcă repetarea unui simbol în pozițiile doi și trei, într-o formulă de tipul $N(a,b,b)$, ar face ca formula respectivă să fie lipsită de sens. În genere, putem formula pentru **N** regula:

$$(r2) \quad (\forall x)(\forall y)\sim N(x, y, y),$$

iar pentru **F** putem formula regula:

$$(r3) \quad (\forall x)(\forall y)\sim F(x, y, y).$$

Vom numi enunțurile care primesc o formalizare în cadrul căreia unul dintre simboluri apare repetat, enunțuri de identificare internă, sau vom spune că avem un identificator intern, iar celelalte enunțuri de identificare nesimetrică, cele care nu primesc o formalizare de acest fel, le vom numi enunțuri de identificare externă. În unele cazuri de identificare nesimetrică poate exista o diferență constantă între identificarea internă și cea externă, astfel încât să nu putem face nici un fel de generalizare³³. De pildă, să ne uităm din nou la **(5c)**, un enunț de identificare internă pe care l-am considerat adevărat. Dacă avem în vedere însă un identificator extern oarecare din zilele noastre, **A**, este foarte probabil că el fie nu ar identifica nesimetric ci în maniera descrisă prin **(5)** (înțelegând că ambele nume denotă instanțe personale determinate spațio-temporal³⁴), fie, dacă ar face-o, ar face-o mai degrabă potrivit enunțului:

$$(5c') \quad \mathbf{A} \text{ identifică pe Sami Rostentock cu Tristan Tzara.}$$

adică:

$$(5c') \quad N(a, p_1, p_2)$$

Atunci, chiar dacă întreg universul nostru de discurs s-ar restrânge la persoana lui Tzara, respectiv diferitele sale instanțe personale și **A**, respectiv la diferite instanțe personale ale

³²Fie două produse de serie, să zicem, două monezi de aceeași valoare, **a** și **b**. În mod uzual, acceptăm formula $(\forall x)F(x, a, b)$, și prin urmare acceptăm și formula $I(a,b)$, deși în mod cu totul întâmplător și izolat ar putea exista o persoană care să nu ia pe **a** și **b** drept identice, deci ar fi cazul că $(\exists x)\sim F(x, a, b)$.

³³În principiu, putem distinge și pentru enunțurile de identificare simplă (**F**) și pentru cele de identificare a unui singur obiect (**D**) între o identificare internă și una externă, dar pentru aceste enunțuri nu avem în genere diferențe semnificative între cele două tipuri de identificare, astfel încât să ne confruntăm cu probleme atunci când facem generalizări.

³⁴Vezi nota 27.

lui **A** dintre care nici una să nu fie contemporană cu Sami Rostentock (o instanță personală a poetului de pe vremea când nu își luase pseudonimul "Tristan Tzara"), aceasta pentru a nu complica lucrurile, tot nu am putea formula prin generalizare un enunț de identitate nesimetrică privitor la două instanțe personale ale lui Tzara la care să ne referim prin numele "Tristan Tzara" și respectiv "Sami Rostentock".

Rezultatele analizei noastre sînt, pe scurt, următoarele: am deosebit trei tipuri de enunțuri de identificare, redade prin formule de forma (**f**), (**d**) și (**n**), în cadrul cărora apar predicatele **F**, **D**, și **N**. Dintre acestea, **F** satisface regulile (**r1'**)³⁵ și (**r3**), iar **N** satisface regulile (**r1**) și (**r2**). În plus, **F** are o simetrie parțială pentru ultimele două locuri ale sale. Am mai introdus ipoteza că putem considera predicatele **N** și **D** drept primitive și să-l introducem pe **F** prin definiția (**df3**). Pentru orice enunț de identificare am convenit să-l numim un enunț de identificare internă atunci când, cu excepțiile arătate de (**r2**) și (**r3**), unul dintre simbolurile folosite în formalizarea enunțului respectiv apare de două ori. În fine, am arătat cum putem introduce un predicat al identității *ipse*, **S**, pornind de la **D**, prin definiția (**df2**), și un predicat al identității *idem*, **I**, pornind de la **F**, prin definiția (**df1**), acceptînd că am putea introduce în mod similar un predicat al identității nesimetrice, fie acesta **M**, pornind de la **N**, printr-o definiție de forma:

$$(\mathbf{df4}) \quad (\forall x)(\forall y) M(x,y) =_{df} (\forall z)(\forall x)(\forall y)N(z, x, y),$$

sub rezerva că deosebiri constante între identificarea internă și cea externă, în acest caz, ar putea împiedica uneori generalizarile (în genere, vom considera cazurile în care nu putem generaliza enunțurile de identificare pentru a obține enunțuri de identitate drept cazuri de identitate indeterminată³⁶).

Să încercăm să cercetăm, în continuare, în cîte feluri putem pune întrebări privitoare la identitatea persoanei și dacă nu cumva formularea confuză a unor întrebări nu a fost pricina unor controverse care au apărut cu privire la acest subiect.

---

³⁵Vezi nota 26.

³⁶Pentru o prezentare succintă a discuțiilor pe tema "*indeterminacy of identity*" se poate vedea: Terence Parsons & Peter Woodruff, **Worldly indeterminacy of Identity**, *Proceedings of The Aristotelian Society*, Vol. XCV, Part 2, 1995, pp. 171-191.

II.

1. Identitatea persoanei

Sub titlul generic: "problema identității persoanei", intră de fapt o serie de probleme. Considerăm aici că toate aceste probleme privesc specificarea condițiilor în care poate fi validat unul sau altul dintre enunțurile de identitate, respectiv identificare, privitoare la persoane. După cum am sugerat și mai înainte, putem lua cuvântul "persoană" fie pentru a ne referi la un individ, fie pentru a ne referi la o instanță personală a sa, determinată spațio-temporal³⁷. Astfel, fie **a** un individ oarecare și **a₁, a₂,..., a_n** diferite instanțe personale ale sale la momentele **t₁, t₂,..., t_n**, putem cerceta condițiile de validare ale unui enunț reprezentat formal prin:

(i1) $S(a)$,
adică $(\forall x)D(x, a)$,

sau pe cele ale unui enunț formalizabil prin:

(i2) $S(a_k)$,
adică $(\forall x)D(x, a_k)$ ³⁸.

Ne vom întreba, cu alte cuvinte, fie în ce constă identitatea unei persoane ca individ, fie în ce constă identitatea unei persoane ca instanță determinată spațio-temporal, înțelegând identitatea ca pe o proprietate (nu neapărat cea a ipseității). Cîteva poziții filosofice asupra identității persoanei pot fi înțelese ca încercări de a preciza condițiile de validare pentru (i1)³⁹, în timp ce (i2) pare să fie mai puțin semnificativ.

³⁷John Perry, în: **Can the Self divide?**, *Journal of Philosophy*, 69 (1972), pp. 463-488 (apud.: A. J. Lyon, **Problems of Personal Identity**, în: G. H. R. Parkinson (ed.), **An Encyclopaedia of Philosophy**, Routledge, London, 1988, p. 456) face o distincție asemănătoare, între "*personal stages*" și "*temporally extended continuant persons*".

³⁸Să observăm aici că și atunci cînd vorbim despre identificator ca persoană, putem folosi termenul "persoană" într-unul dintre cele două feluri amintite: ca desemnînd un individ sau ca desemnînd o anumită instanță personală determinată spațio-temporal.

³⁹Acesta este felul în care înțeleg teza identității narative exprimată de Alasdair MacIntyre (vezi: Alasdair MacIntyre, **After Virtue**, Notre Dame (Indiana), Notre Dame University Press, 1984, Cap. 15, pp. 216-218) și Paul Ricoeur (vezi, de pildă: Paul Ricoeur, **Identitatea Narativă** în: Revista de filosofie *Krisis*, nr. 2/1995, pp. 80-86, trad. Lucian Popescu) sau unele formulări ale lui David Bohm (vezi: David Bohm, **Tought as a System**, Routledge, London, New York, 1994, p. 167: "*I'm saying that the system gives you the identity. Without the system you would have no identity. The whole system of thought spread over the world is what gives you your identity, your place in the world and so forth. If there were no system, how could you sustain that identity?*"). Vezi și nota 19.

În mod asemănător, putem cerceta condițiile de validare ale unor enunțuri reprezentate prin formulele:

(i3) $I(a, b)$,
unde "a" trimite la individul **a**, iar "b" la un alt individ, **b**, și:

(i4) $I(a_k, a_m)$,
unde " a_k " și " a_m " denumesc două instanțe diferite ale lui **a**.

Interesul pentru (i4) ia forma unei întrebări importante pentru tema identității persoanei: "În ce constă identitatea unei persoane de-a lungul timpului?", întrebare care poate fi explicitată, ținând cont și de faptul că (i4) reprezintă generalizarea unor enunțuri de identificare, prin:

(i4) "Cum identificăm diferitele instanțe ale unei persoane, de-a lungul timpului?"

Interesul pentru (i3) ar fi legat de întrebări de forma: "În ce constă identitatea a două persoane diferite?", sau (dat fiind că (i3) este echivalentă cu $(\forall x)F(x, a, b)$): "Cum identificăm între două persoane diferite?". Deși asemenea întrebări sînt aproape inexistente în discuțiile identității persoanei, se confundă uneori între (i3) și (i4) atunci se oferă contraexemple la răspunsurile propuse pentru (i4). Pentru a lua un caz, unul dintre contraexemplele oferite, cu titlu de experiment mental, la teza că sînt suficiente criteriile corporale (corpul, creierul ș.a.m.d.) pentru a identifica în genere o instanță personală ulterioară cu una precedentă este următorul⁴⁰: să presupunem că dl. **A** folosește un mijloc de transport de tipul aparatului de teleportare din Star Trek (corpul său este descompus în locul de plecare, informația - pînă la nivel celular - este transmisă la destinație, unde corpul său este recompus dintr-o materie organică potrivită); vom spune că instanța personală a_{k+1} a lui **A** de la destinație este identică cu instanța personală a_k a lui **A** de la plecare, cu alte cuvinte vom accepta un enunț de tipul (i4), deși nu putem folosi pentru identificare criteriile corporale. Acest contraexemplu a fost discutat și respins în maniera următoare: să ne închipuim același exemplu cu o mică diferență: corpul lui **A** nu mai este distrus, chiar dacă o replică a lui **A**⁴¹, să o numim **B**, este constituită la punctul de destinație. De această dată avem de a face cu doi indivizi diferiți, astfel încît nu vom mai spune că replica lui **A** este identică cu **A**. Vom respinge, cu alte cuvinte, un enunț de felul lui (i3). Dar făcînd astfel am folosit criteriile corporale. Observăm aici cum în discutarea contraexemplului respectiv se confundă între (i3) și (i4)⁴².

⁴⁰Pentru descrierea unui caz asemănător, vezi: A. J. Lyon, **Problems of Personal Identity**, în: G. H. R. Parkinson (ed.), **An Encyclopaedia of Philosophy**, Routledge, London, 1988, p. 455.

⁴¹În termenii lui Noonan, "*a Parfitian survivor*" (vezi: Harold Noonan, **Personal Identity**, Oxford University Press, Oxford, 1991, par. 1.15).

⁴²O modalitate mai bună, probabil, de a discuta acest contraexemplu ar fi următoarea: Să privim o formulare generală pentru teza corporalității: $I(a_k, a_{k+i})$ dacă și numai dacă corpul lui a_{k+i} este identic cu corpul lui a_k . Cînd spunem "corpul lui a_{k+i} este identic cu corpul lui a_k " am putea foarte bine să avem în vedere o identitate *idem*, adică situația în care cele două corpuri sînt identice în toate privințele, dar diferite

O altă confuzie care se face, deși mai rar, în discutarea problemei identității persoanei este cea între chestiuni care privesc enunțuri de tipul (i1) și chestiuni care privesc enunțuri de tipul (i4). În capitolul 27 din **Essay Concerning Human Understanding**, John Locke pare să accepte o teză reconstruibilă în forma:

(l) Pentru orice persoană, **a**, $S(a)$ dacă și numai dacă **a** este conștient de sine⁴³.

Locke discută o posibilă obiecție la (l): s-ar putea spune că lucrurile nu stau astfel, deoarece în somn nu sîntem conștienți de noi înșine. Dar această obiecție pare să privească mai degrabă formularea unor criterii pentru validarea unui enunț de tipul (i4), căci ea privește identificarea diferitelor instanțe personale și nu proprietatea unui individ de a avea o identitate. Hume formulează o obiecție asemănătoare, spunînd că "nu sîntem în fiecare clipă intim conștienți de ceea ce numim **Eul** nostru"⁴⁴. De altfel, Hume pare să accepte o teză de forma:

(h) Pentru o persoană oarecare, **a**, $S(a)$ dacă și numai dacă oricare ar fi a_k și a_m , două instanțe personale ale lui **a**, este cazul că $I(a_k, a_m)$,

ceea ce ar duce tocmai la imposibilitatea de a mai distinge între (i1) și (i4). În genere, se acceptă astăzi o distincție între întrebări privitoare la enunțuri ce pot primi formalizări de felul (i1) și întrebări privitoare la enunțuri ce pot fi formalizate prin (i4). În cele ce urmează vom discuta numai de identificarea instanțelor personale de-a lungul timpului.

Dacă avem în vedere identificarea asimetrică, trebuie să deosebim între (i4) și:

(i5) $M(a_{k+i}, a_k)$,

sau:

(i6) $M(a_k, a_{k+i})$.

Într-adevăr, să presupunem că discutăm diferite cazuri în care am folosi drept criteriu de identificare memoria. Dacă vrem să validăm enunțuri de tipul (i4) folosind acest criteriu, trebuie în principiu să acceptăm o teză de forma:

(m) Pentru oricare două instanțe personale ale lui **a**, anume a_k și a_m , $I(a_k, a_m)$ dacă și numai dacă a_k are aceleași amintiri cu a_m .

---

numeric. Or, tocmai acesta este cazul și pentru exemplul prezentat, astfel încît putem spune că folosim criteriul corporale și în acest caz.

⁴³În formularea lui Locke: "*since consciousness always accompanies thinking, and it is that which makes every one to be what he calls self, and thereby distinguishes himself from all other thinking things: in this alone consists personal identity.*"

⁴⁴David Hume, **Despre identitatea personală**, în Revista de filosofie *Krisis*, nr. 2/1995, p. 72 (trad. Ovidiu Grama și Sorin Vlodoi după: David Hume, **A Treatise of Human Nature**, Penguin Books, London, 1985, Book I, Part IV, Section VI și *Apendix*).

Să presupunem că a_k este o instanță personală ulterioară⁴⁵ lui a_m . Mai mult, să presupunem că a_k are toate amintirile lui a_m . Nu vom putea însă să spunem, nici măcar în acest caz, că a_k este identic cu a_m , pentru simplul motiv că a_m , fiind o instanță personală anterioară lui a_k , nu poate avea toate amintirile lui a_k . În fapt, nu putem găsi nici un caz care să satisfacă pe (m). Dacă vrem prin urmare să discutăm criteriul memoriei, va trebui să reformulăm pe (m) astfel:

(m') Pentru oricare două instanțe personale ale lui a , anume a_{k+i} și a_k , unde a_{k+i} este ulterior lui a_k , $M(a_{k+i}, a_k)$ dacă și numai dacă $M(m_{k+i}, m_k)$, unde " m_{k+i} " stă pentru "amintirile lui a_{k+i} " și " m_k " stă pentru "amintirile lui a_k ".

Dar (m') exprimă faptul că memoria este un criteriu de validare a enunțurilor de tipul (i5). Să luăm un exemplu de argumentare în cadrul căreia nu se distinge între (m) și (m'), respectiv între (i4) și (i5). În articolul **Personal identity and individuation**⁴⁶, Bernard Williams discută cazul unei persoane care pretinde, pe baza amintirilor pe care le are, că ar fi succesorul unei alte persoane, Guy Fawkes. Bernard Williams consideră că, dat fiind că memoria este singurul criteriu pentru identificare, putem cu ușurință imagina o situație în care, alături de prima persoană, mai există una care are toate amintirile lui Guy Fawkes și pretinde că este succesorul acestuia. În acest caz, spune el, ne-ar veni greu să mai acceptăm că prima persoană este în realitate o instanță ulterioară a lui Guy Fawkes, fiindcă dacă ar fi așa, ambii pretendenți fiind identici cu Guy Fawkes, ar fi identici și între ei. Ceea ce pune în evidență acest caz, în opinia lui Bernard Williams, este că se poate întâmpla ca, în cazul în care folosim memoria drept criteriu de identificare, identitatea unei instanțe personale ulterioare cu una precedentă să depindă de existența sau inexistența unui succesor alternativ, ceea ce pare ciudat. Să ne întoarcem însă puțin la afirmația precedentă, anume că dacă atît prima persoană, să o notăm cu p_1 , cît și a doua, să o notăm cu p_2 , ar fi într-adevăr identice cu Guy Fawkes, notat prin g , atunci ar fi identice între ele. Acest lucru ar fi valabil dacă am formaliza afirmația de mai sus prin enunțuri de tipul (i4). Fiindcă predicatul I este introdus prin definiția (df1), pornind de la F , iar F satisface regula (r1') a tranzitivității, vom avea:

(w) $(I(p_1, g) \ \& \ I(g, p_2)) \rightarrow I(p_1, p_2)$

Întrucît discuția privește folosirea memoriei drept criteriu de identificare, afirmația respectivă ar trebui formalizată prin formule de tipul (i5), adică:

(w') $M(p_1, g) \ \& \ M(p_2, g),$

⁴⁵Pentru o legătură cu terminologia existentă, probabil sensul în care folosește Robert Nozick termenul de "continuator" este destul de apropiat de sensul în care se discută aici despre "o instanță personală ulterioară" (pentru o prezentare destul de accesibilă a teoriei identității persoanei a lui Nozick din **Philosophical Explanations** se poate vedea: Florin Vlădoi, **Identitatea Eului**, Revista de filosofie *Krisis*, nr. 2/1995, pp. 42-54.)

⁴⁶Apare inițial în: *Proceedings of The Aristotelian Society*, 57, 1956-57, pp. 229-252.

de unde nu putem deduce $I(p_1, p_2)$, fiindcă predicatul **M**, ca și **N**, prin care a fost introdus în definiția (**df4**), satisface regula (**r1**), exprimînd o relație care este tranzitivă numai într-un singur sens⁴⁷. Exemplele de "fisiune" a persoanei (transplantul fiecăreia dintre cele două emisfere cerebrale ale unei persoane într-un corp diferit, de pildă) sînt experimente mentale în cadrul cărora ar trebui, poate, să fie distins mai bine între enunțuri de felul lui (**i4**) și enunțuri de felul lui (**i5**) sau (**i6**), deși acesta din urmă este mai puțin problematizat.

Să ne amintim acum de distincția dintre identificarea internă și identificarea externă, și să observăm că, în ceea ce-l privește pe (**i5**), de pildă, putem distinge între următoarele enunțuri:

(i7) Un identificator extern **b** identifică o instanță ulterioară a lui **a** cu una anterioară.

adică:

(i7) $N(b, a_{k+i}, a_k)$,

(i8) O instanță a lui **a** se identifică pe sine cu o instanță anterioară a lui **a**.

adică:

(i8) $N(a_{k+i}, a_{k+i}, a_k)$,

și:

(i9) O instanță a lui **a** identifică o instanță ulterioară a lui **a** cu sine.

adică:

(i9) $N(a_k, a_{k+i}, a_k)$.

Se poate întîmpla chiar ca pentru validarea enunțurilor (i7), (i8) și (i9) să fie folosite criterii diferite. Putem ține cont de aceste distincții cînd discutăm unele argumente aduse în discuție problemei identității personale. De pildă, înțelegînd că Locke propune memoria drept criteriu de identificare, Thomas Reid și Joseph Butler aduc obiecția că memoria nu satisface proprietatea tranzitivității (aceasta fiind considerată esențială pentru identitate). Anume, folosind notația de mai sus, putem avea o situație în care a_{k+i} își amintește ce a făcut a_k (la momentul t_k), iar a_k își amintește ce a făcut a_{k-i} (la momentul t_{k-i}), dar a_{k+i} nu

⁴⁷Dacă privim situația de la (**w'**) în termenii identificării, nu ai identității (vezi (i7), (i8) și (i9) mai jos în text), vom putea scrie:

(**w''**) $N(p_1, p_1, g) \ \& \ N(p_2, p_2, g)$,

și să adăugăm, cu privire la relația dintre **p1** și **p2**, următoarea formulă:

(**w'''**) $N(p_1, p_2, p_1) \ \& \ N(p_2, p_1, p_2)$,

care exprimă faptul că fiecare dintre cele două persoane, probabil în virtutea unei intuiții de tip "original-copie", o socotește pe cealaltă ca fiind identică cu sine, dar nu invers.

își mai amintește ce a făcut $\mathbf{a}_{k-i}$. Am avea, pe baza acestui caz, folosind memoria drept criteriu al identificării:

$$(tr) \quad M(\mathbf{a}_{k+i}, \mathbf{a}_k) \ \& \ M(\mathbf{a}_k, \mathbf{a}_{k-i}) \ \& \ \sim M(\mathbf{a}_{k+i}, \mathbf{a}_{k-i}),$$

ceea ce ar constitui o încălcare a tranzitivității, chiar ținând cont de restricția privitoare la sensul tranzitivității. Dacă privim acest caz ca pe unul de identificare externă, vom avea:

$$(tr') \quad N(\mathbf{b}, \mathbf{a}_{k+i}, \mathbf{a}_k) \ \& \ N(\mathbf{b}, \mathbf{a}_k, \mathbf{a}_{k-i}) \ \& \ \sim N(\mathbf{b}, \mathbf{a}_{k+i}, \mathbf{a}_{k-i}),$$

ceea ce ne duce la aceeași concluzie⁴⁸. Dacă îl privim ca pe unul de identificare internă, cea mai potrivită formalizare va fi:

$$(tr'') \quad N(\mathbf{a}_{k+i}, \mathbf{a}_{k+i}, \mathbf{a}_k) \ \& \ N(\mathbf{a}_k, \mathbf{a}_k, \mathbf{a}_{k-i}) \ \& \ \sim N(\mathbf{a}_{k+i}, \mathbf{a}_k, \mathbf{a}_{k-i}),$$

ceea ce nu mai intră în contradicție cu regula tranzitivității pentru **N**, în schimb face mai inteligibile obiecțiile lui Butler legate de circularitatea folosirii memoriei drept criteriu de identificare, fiindcă apar, cu privire la formula de mai sus probleme privitoare la relația dintre cei doi identificatori, $\mathbf{a}_{k+i}$ și $\mathbf{a}_k$, probleme ce revin tot la identitatea persoanei⁴⁹.

Pentru a rezuma, cel puțin unele dintre enunțurile distinse mai sus ((i1), (i4), (i5), (i7) și (i8), de pildă) reclamă o cercetare separată privitoare la criteriile de validare a lor, iar confuzia între aceste tipuri de enunțuri, atunci când apare în cadrul discuției problemei identității persoanei, nu poate decît să îngreuneze cercetarea. Spunînd acest lucru nu vreau să spun că enunțurile respective sînt ireductibile unele la altele. În fapt, s-ar putea chiar să fie. Numai că acest lucru poate fi arătat numai în urma cercetării lor separate și nu poate fi acceptat ca o supoziție care să precedă cercetarea. Mai trebuie să precizez că nu mi-am propus în cele de mai sus o trecere în revistă completă a chestiunilor privitoare la identitatea persoanei. Am făcut trimitere doar la unele argumente și contraexemple pentru a ilustra diferite încălcări ale distincțiilor evidențiate, pentru a indica felul în care aparatul formal respectiv poate fi folosit pentru o analiză locală. Întrucît tema identității persoanei a fost corelată uneori cu tema vieții după moarte⁵⁰, vom cerceta sumar în cele ce urmează această chestiune din urmă sub forma unui set de întrebări subsumate celor privitoare la identitatea persoanei.

2. Viață după moarte

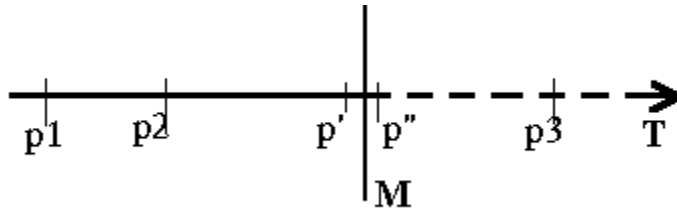
Pentru a discuta viața după moarte ca identitate a persoanei, să pornim de la următoarea reprezentare:

⁴⁸Vezi regula (r1), la pagina 16, în acest text.

⁴⁹Se poate observa că dacă îi socotim pe $\mathbf{a}_{k+i}$ și $\mathbf{a}_k$ idem-identici, (tr'') devine din nou o încălcare a tranzitivității.

⁵⁰Vezi, de pildă: Jeffrey Olen, **Personal Identity and Life after Death**, în: Louis P. Pojman (ed.), **Philosophy of Religion: An Anthology**, Wadsworth Publishing Company, Belmont, California, 1987, pp. 343-353.

Am notat prin **T** axa temporală, în maniera tradițională, prin **p1**, **p2**, și **p3** diferite instanțe personale ale unei persoane oarecare, **p**, unde **p2** este o instanță personală din timpul vieții lui **p**, ulterioară lui **p1**, iar **p3** este o presupusă instanță personală de după momentul **M**, al morții, ulterioară lui **p2**. Prin **p'** am notat instanța personală imediat anterioară momentului **M**, iar prin **p''** am notat instanța personală presupusă imediat ulterioară momentului **M**. Pentru un identificator extern, **r**, problema revine la a realiza diferite identificări (în genere simetrice, sau cel puțin dublând asimetria temporală), între **p1** sau **p2** și **p3**, sau între **p'** și **p''**. Acest caz nu este prea diferit de cel al identificărilor pe care identificatorul extern le realizează între **p2** și **p1**, în timpul vieții lui **p**. Dacă presupunem că **p3** există, de pildă, atunci vor fi folosite criterii asemănătoare. Unele complicații apar atunci când trebuie să precizăm, dacă privim identificatorul ca o instanță determinată spațio-temporal, care este momentul la care se realizează identificarea⁵¹. Ceea ce ne interesează mai mult este însă identificarea internă, pentru că îi este mai ușor unui identificator intern să presupună existența unei instanțe personale de tipul lui **p3** și să propună criterii de identificare în acest caz. Cîteva enunțuri privitoare la situația prezentată prin figura de mai sus pot părea, în acest sens, interesante pentru a fi cercetate. Le vom enumera, folosind formalizările lor:

- (m1) $N(p2, p3, p2)$
- (m2) $N(p2, p2, p3)$
- (m3) $N(p1, p3, p2)$
- (m4) $N(p1, p2, p3)$
- (m5) $N(p1, p', p'')$
- (m6) $N(p1, p'', p')$

aceasta pentru a enumera numai cîteva posibilități. După cum se vede, situațiile în care identificatorul ar fi **p3** sau **p''** fac discuția mai dificilă, dacă nu imposibilă (trebuie să facem numeroase asumptii privind nu numai existența lui **p3** sau **p''**, ci și privind posibilitățile pe care le-ar putea avea **p3** sau **p''** pentru a realiza identificări)⁵². De asemenea, putem observa că în mod obișnuit (m1) este mai susceptibil să fie discutat decît

⁵¹Am putea presupune, la fel de bine, că ea se realizează după un moment **M'**, al morții lui **r**, de către o instanță personală **r3** a lui **r**, contemporană cu **p3**.

⁵²Cu titlu de probă, am putea exprima o regulă de felul următor: $N(p2, p2, p3) \rightarrow N(p3, p2, p3)$, fără a putea însă să precizăm dacă **p2** și **p3** realizează identificarea după aceleași criterii sau nu. De altfel, se poate ca reciproca să nu fie valabilă.

(**m2**). Cu alte cuvinte, o persoană se întreabă de obicei asupra condițiilor în care o instanță personală ulterioară ei de după momentul **M** îi va fi identică, și nu asupra condițiilor în care ea va fi identică cu aceea. La fel, vom lua în considerare pentru analiză mai degrabă pe (**m3**) decît pe (**m4**) și mai degrabă pe (**m5**) decît pe (**m6**)⁵³.

Să observăm acum diferența dintre (**m1**) și (**m3**). Această diferență face posibilă o strategie de amînare a punerii problemei privitoare la viața după moarte. Cineva ar putea considera că răspunsul la această problemă înseamnă a găsi criterii după care validăm un enunț de forma:

(**m7**) $N(p', p', p'')$,

cu alte cuvinte, că problema privește numai identificarea pe care o realizează o instanță personală a sa imediat anterioară momentului **M**, între sine și o instanță personală imediat ulterioară momentului **M**. (**m7**) diferă de (**m5**), de dinainte, în același fel în care (**m1**) diferă de (**m3**). Dar acum, am putea presupune că nu putem decide asupra enunțului:

(**e**) $N(p1, p1, p')$,

și în genere, că pentru orice instanță personală anterioară lui p' , aceasta nu poate hotărî dacă este (/va fi) identică cu p' sau nu. Atunci, dat fiind că nu putem ști dinainte care dintre instanțele noastre personale vor fi p' , rămîne ca problema vieții după moarte să fie amînată perpetuu⁵⁴.

---

⁵³În acest ultim caz s-ar putea spune că, dată fiind distanța foarte mică de timp dintre p' și p'' , (**m5**) și (**m6**) nu diferă în fapt de $F(p1, p', p'')$. Acest lucru mi se pare discutabil, dar nu voi intra în amănunte acum.

⁵⁴O discuție paralelă ar putea fi desfășurată cu privire la (**m6**) și un enunț de forma:

(**m8**) $N(p', p'', p')$,

păstrînd observația asupra caracterului nedecis al lui (**e**).

Concluzii

Nu am de spus prea multe la sfârșitul acestui text. Nu sînt propuse aici, propriu-zis, soluții, nici în ceea ce privește problema identității persoanei, nici în ceea ce privește problema vieții după moarte. Am oferit numai cîteva sugestii cu privire la folosirea unui formalism apărut în urma unei analize a enunțurilor de identitate și identificare din limbajul natural. Chiar formalismul folosit s-ar putea să aibe numeroase deficiențe. Consider totuși importante distincțiile privitoare la identitate (folosind acum termenul într-un sens general) care au apărut pe parcursul acestei analize. Datoroz mulțumiri profesorilor Adrian Miroiu și Roger Crisp, cu care am discutat unele dintre ideile pe care le prezint aici, și profesorului Ilie Pârvu care a coordonat această lucrare. De asemenea, trebuie să îi mulțumesc colegului meu Adrian Baboi, împreună cu care am realizat un experiment asupra identității personale care a dus la un rezultat neașteptat: dată fiind o situație închisă cu numai două persoane, **a** și **b**, orice criterii de identificare ar fi folosite, putem avea cazul în care, dată fiind o instanță personală anterioară **a₁** a lui **a**, nu se poate decide între $N(a, a, a_1)$ și $N(b, b, a_1)$. Cu alte cuvinte, într-o lume cu numai două persoane, fiecare dintre cele două persoane actuale poate pretinde în egală măsură că este continuatorul⁵⁵ uneia dintre ele fără a exista vreo posibilitate de a decide care anume este în fapt continuatorul acelei instanțe personale anterioare. Această situație poate oferi, am considerat, o întemeiere metafizică pentru un principiu etic precum regula de aur⁵⁶.

---

⁵⁵Vezi nota 45.

⁵⁶Vezi, de pildă: Immanuel Kant, **Întemeierea metafizicii moravurilor**, Editura Științifică, București, 1972, p.48, nota de subsol, pentru distincția lui Kant între imperativul categoric și regula de aur.